

Direct na het einde van de Compagniestijd gelastte het Nederlandse gouvernement een nauwkeurig toezicht op, zo heette het in een ordonnantie van 1806, 'geweetenloose landeigenaren welke zich, de welvaart der arme in- en opgezetenen niet bekreunende, hun het knellend juk eener nooit verzadigde hebzucht zonder mededoogen doen gevoelen.'¹ Veel inheemsens hadden zich toen aan het gezag van die hardvochtige landheren onttrokken: zij waren als paupers op Java gaan rondzwerven, sommigen hadden er misdadigersbenden gevormd.

★

Gelijk vermeld waren het ook Chinezen aan wie particuliere landerijen werden toegewezen of verkocht.

Van China uit waren, zoals eerder uiteengezet, al omstreeks het begin van de Christelijke jaartelling handelsrelaties met de Indische archipel onderhouden. Zij werden intensiever toen de grote zeilschepen in de vaart kwamen: honderden Chinese handelaren stapten dan aan wal, verkochten hun waren en kochten nieuwe in om ze in China of elders van de hand te doen. Sommige Chinezen bleven evenwel in later tijden achter, vooral op Java, huwden er inheemse vrouwen, vestigden eigen nederzettingen en gingen onder het gezag van de inheemse vorsten ook landinwaarts handel drijven; hun kinderen vormden de eerste groep van de in Indië geboren Chinezen, de z.g. *peranakan* (oftewel gemengdbloedige)-Chinezen – wij zullen hen als 'Indische Chinezen' aanduiden.² Zij legden grote ondernemingszin aan de dag, waren spaarzaam en werkten hard, harder dan de Javanen – Engelse ontdekkingsreizigers constateerden al in het begin van de zeventiende eeuw dat de meeste Chinezen, door de inheemse vorsten gesteund, een beter bestaan hadden dan de inheemsens.

Die tegenstelling werd in de tijd van de Compagnie verscherpt. De Compagnie trok Indische Chinezen aan voor de behoeftenvoorziening van Batavia, liet hen goederen leveren en huizen bouwen. Zij was over hun prestaties zo tevreden dat aanvankelijk soms tochten naar China ondernomen werden om er langs de stranden Chinezen op te pikken die

¹ Aangehaald in *Encyclopaedie van Nederlands Oost-Indië*, dl. III (1919), p. 346. ² Wij vermijden hier de term 'Indo-Chinezen', omdat deze teveel aan Indo-China zou doen denken. Op de positie van de Indische Nederlanders (de Indo-Europeanen) in het tijdperk van de Compagnie komen wij later terug.